

माग्ने पेशाको सामाजिक पक्ष: पशुपति क्षेत्रका मगन्तेहरूको
एक अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र अन्तर्गत दोस्रो वर्षको दशौं पत्रको
प्रयोजनका लागि तयार गरिएको
शोधपत्र

प्रस्तुत कर्ता
पवित्रा देवी भट्टराई
रोल नं. २८६
त्रि.वि. दर्ता नं. ६-२-२-१६२८-२००५
समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर
२०७३

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत एक समाजशास्त्रीय अध्ययन विषयक शोधपत्र पवित्रा देवी भट्टराईले **“माग्ने पेशाको सामाजिक पक्ष: पशुपति क्षेत्रका मगन्तेहरूको एक अध्ययन”** शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशन, सुझाव तथा सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु अतः शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

डा. प्रदीप आचार्य

नेपाल र एशियाली अनुसन्धान केन्द्र

कीर्तिपुर, काठमाडौं, नेपाल

मिति:- २०७३ । ।

स्वीकृति-पत्र

“माग्ने पेशाको सामाजिक पक्ष: पशुपति क्षेत्रका मगन्तेहरूको एक अध्ययन” शीर्षक त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षमा अध्ययन गर्ने पवित्रा देवी भट्टराईले प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

हस्ताक्षर

प्रा.डा. तुलसी पाण्डे
(विभागीय प्रमुख)

.....

डा. प्रदीप आचार्य
(शोध निर्देशक)

.....

डा. टीकाराम गौतम
(बाह्य परीक्षक)

.....

मिति:- २०७३ । ।

कृतज्ञता ज्ञापन

“माग्ने पेशाको सामाजिक पक्ष: पशुपति क्षेत्रका मगन्तेहरूको एक अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक कार्य पूर्तिको लागि तयार गरिएको हो । यस शोधपत्र लेखनका क्रममा आवश्यक सूचनाहरू उपलब्ध गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउनु हुने

प्रस्तुत **“माग्ने पेशाको सामाजिक पक्ष: पशुपति क्षेत्रका मगन्तेहरूको एक अध्ययन”** शोधपत्र मैले समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक कार्य पूर्तिको लागि आदरणीय गुरु श्री प्रदीप आचार्यज्यूको कुशल निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । आफ्नो कार्यव्यस्तताको बावजुद मलाई यो शोधकार्यमा अभिप्रेरित गर्नुका साथै बारम्बार सजग र सचेत गराउँदै प्रस्तुत शोधपत्रलाई यस रूपमा ल्याउन समुचित निर्देशन दिनुहुने शोध निर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो यस शोधकार्यलाई अनुमति र हौसला दिई अगाडि बढ्न सहयोग गर्नुहुने त्रि.वि. समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागीय प्रमुख आदरणीय श्री तुलसी पाण्डेज्यू प्रति हृदयदेखि धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यस शोधकार्य लेखनको सिलसिलामा तथ्याङ्क सङ्कलनमा सहयाग गर्नुहुने त्रि.वि. केन्द्रिय पुस्तकालय, नेपाल राष्ट्रिय पुस्तकालय, पशुपति क्षेत्र विकास कोषका कर्मचारीहरू, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोधपत्रको लागि र यस शीर्षक चयनको लागि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्ने मगन्तेहरूप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । मेरो शोधकार्यमा हरेक प्रश्नको सही ढङ्गले उत्तर दिएर र मेरो अनुसन्धानप्रतिको कौतुहलता र जिज्ञाशाप्रति मगन्तेहरूको महत्त्वपूर्ण भूमिकालाई कदर गर्न चाहन्छु ।

शोधपत्र लेखन, सामग्री सङ्कलन, स्थलगत अध्ययन लगायतका सम्पूर्ण कार्यमा प्रेरित गर्दै हौसला दिने जीवनसाथी श्री मणि प्रसाद दाहालज्यूलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै थप उर्जा र साङ्केतिक प्रेरणाको स्रोत मेरी प्यारी छोरी साम्भवीलाई पनि ।

प्रस्तुत शोधपत्रलाई यथासम्भवन शुद्ध र सावधानिककासाथ टङ्गन गरी अमूल्य सहयोग गर्नुहुने श्री निर्मल महर्जनलाई हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अन्त्यमा शोधपत्र लेखनको क्रममा विभिन्न कोणबाट सहयोग गर्नुहुने साथी श्री मनोज भट्टराईज्यू र अन्य प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा सहभागी भई सहयोग गरिदिनुहुने सबैप्रति आभारी छु ।

विषय सूची

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

अध्याय एक : परिचय	१ - ८
१.१ अध्ययनको सामान्य पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४ अध्ययनको औचित्य	६
१.५ शोधपत्रको रूपरेखा	६
अध्याय दुई : सन्दर्भ साहित्य समीक्षा	९ - ११
अध्याय तीन : अनुसन्धान विधिहरू	१२ - १३
३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनोट	१२
३.२ तथ्यांकका स्रोतहरू	१२
३.२.१ प्राथमिक स्रोतहरू	१२
३.२.२ द्वितीय स्रोतहरू	१३
३.३ नमुना छनोट विधि	१३
३.४ तथ्यांक संकलनको पद्धति	१३
३.४.१ अन्तरवार्ता अनुसूची	१३
३.४.२ अवलोकन	१३
३.४.३ वैयक्तिक अध्ययन	१४
३.४.४ अध्ययनको सीमाहरू	१४
अध्याय चार : अध्ययन क्षेत्रको परिचय	१५ - २८
४.१ पशुपतिनाथ मन्दिरको सामान्य परिचय	१५

४.१.१	सामाजिक पृष्ठभूमि	१७
४.१.२	आर्थिक पृष्ठभूमि	१९
४.१.३	धार्मिक पृष्ठभूमि	२३
४.१.४	सांस्कृतिक पृष्ठभूमि	२६
४.२	पशुपतिनाथ क्षेत्र र मगन्तेहरूको स्थिति	२६
अध्याय पाँच : मगन्तेहरूको अवस्था		२९ - ६५
५.१	सामाजिक अवस्था	२९
५.२	आर्थिक अवस्था	४०
५.३	शारीरिक अवस्था	४९
५.४	मगन्तेहरूको विभिन्न क्रियाकलापहरू	५०
५.५	मगन्तेहरूको सामाजिक एवं सांस्कृतिक दृष्टिकोण	५८
५.६	वैयक्तिक अध्ययन	६२
अध्याय छ : सारांश, निष्कर्ष		६६ - ७१
६.१	सारांश	६६
६.२	निष्कर्ष	७०
सन्दर्भ सामग्री		७२ - ७४

तालिका सूची

तालिका नं. ५.१	मगन्तेहरूको जाति बनावट	२९
तालिका नं. ५.२	मगन्तेहरूको लैङ्गिक बनावट	२९
तालिका नं. ५.३	मगन्तेहरूको शैक्षिक स्थिति विवरण	३२
तालिका नं. ५.४	मगन्तेहरूको जन्मस्थानको विवरण	३३
तालिका नं. ५.५	मगन्तेहरूको पारिवारिक बनौट	३४
तालिका नं. ५.६	मगन्तेहरूको भाषा सम्बन्धी विवरण	३५
तालिका नं. ५.७	मगन्तेको धार्मिक स्थिति सम्बन्धी विवरण	३६
तालिका नं. ५.८	मगन्तेहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण	३७
तालिका नं. ५.९	मगन्तेहरूको हालको बसोबासको स्थितिबारे विवरण	३८
तालिका नं. ५.१०	मगन्तेहरूको बसोबास शैलीको विवरण	३९
तालिका नं. ५.११	मगन्तेहरूको माग्न आउनु अघिको आर्थिक स्रोत	४०
तालिका नं. ५.१२	मगन्तेहरूको माग्न आउनु अघिको आर्थिक स्थिति	४१
तालिका नं. ५.१३	मगन्तेहरूको माग्न आउनु अघिको जग्गाको किसिमको विवरण	४२
तालिका नं. ५.१४	मगन्तेहरूको दैनिक आम्रदानी सम्बन्धी विवरण	४३
तालिका नं. ५.१५	मगन्तेहरूको दैनिक आम्रदानी सम्बन्धी विवरण	४४
तालिका नं. ५.१६	मगन्तेहरूले माग्न बस्दा पाउने वस्तुको विवरण	४५
तालिका नं. ५.१७	मगन्तेहुनुपर्ने कारण सम्बन्धी विवरण	४६
तालिका नं. ५.१८	मगन्तेहरूले मागेको वस्तुको प्रयोग गर्ने तरिकाबारे विवरण	४७
तालिका नं. ५.१९	मगन्तेहरूको अन्य कुरामा हुने खर्च सम्बन्धी विवरण	४८
तालिका नं. ५.२०	मगन्तेहरूको शारीरिक अवस्थाको विवरण	५०
तालिका नं. ५.२१	मगन्तेहरूको माग्न बस्दाको प्रक्रिया	५१
तालिका नं. ५.२२	मगन्तेहरूले भिख माग्न बस्दा अपनाउने तरिका	५२
तालिका नं. ५.२३	मगन्तेहरूले भिख माग्द थालेको समयवधि	५३
तालिका नं. ५.२४	मगन्तेहरूले आम्रदानी नभएको दिन गुजारा चलाउने तरिका	५४
तालिका नं. ५.२५	मगन्तेहरूले खाना खाने प्रक्रिया	५४

तालिका नं. ५.२६	मगन्तेहरू विरामी हुँदा उपचार गराउने स्थान	५५
तालिका नं. ५.२७	मगन्तेहरू विरामी हुँदा हेरविचार गर्ने सम्बन्धी विवरण	५६
तालिका नं. ५.२८	मगन्तेहरूले सरसफाई नगर्नुका कारण	५७
तालिका नं. ५.२९	मगन्तेहरूलाई माया गर्ने	५८
तालिका नं. ५.३०	मगन्तेहरूले माया गर्ने	५९
तालिका नं. ५.३१	घरबाट लिन आए जाने वा नजाने	६०
तालिका नं. ५.३२	जन्म र मृत्यू हुँदा संस्कार कसले गरिदिन्छ भन्ने बारे विवरण	६०
तालिका नं. ५.३३	मगन्तेहरूको आफ्नो भविष्यप्रतिको दृष्टिकोण	६१
तालिका नं. ५.३४	मगन्तेहरूले कस्तो अवस्थामा माग्न छोड्छन् ?	६२